

ÖZELLİKLİ DURUMLAR BAĞLAMINDA MUHASEBE İŞLEMLERİNDE HASILATIN KAYDA ALINMASI

Ergün KÜÇÜK*
Ahmet DOĞAN**

ÖZ

Özellikle bilişim teknolojilerinin ticaret şeklini (sanal ortamda ticaret gibi) ve satışa konu mal veya hizmet biçimini (bilgisayar programları ve teknik destek gibi) genişleten etkisi, hasılatın doğru ve dürüst bir şekilde kayıt altına alınmasını ciddi bir sorun haline getirmiştir. Bu durum, özellikle de halka açık şirketlerin yoğun olarak bulunduğu gelişmiş sermaye piyasalarında, bilişim ve teknoloji sektörlerinde ayrı bir önem arz etmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar, finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek isteyen şirketlerin yarıdan fazlasının hasılatlarını uygun olmayan bir şekilde kaydettiğini göstermektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, hasılatın kaydına ilişkin genel ölçütler üzerinde durulacak ve bazı özellikli durumlarda bu ölçütlerin nasıl uygulanacağına ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hasılatın Kaydı, Gerçekleşme, Teslimsiz Faturalama, Konsinye Anlaşmaları.

REVENUE RECOGNITION IN TERMS OF SPECIAL MATTERS IN ACCOUNTING TRANSACTIONS

ABSTRACT

The widening impact of the information technologies over the mode of commerce (such as e-commerce) and the format of the goods and services sold (such as computer programs and technical support) has created serious problems in terms of accurate and proper recognition of the revenues. This situation especially constitutes a serious problem for the advanced capital markets composed of public companies and for the information and technology sectors. The researches have showed that more than half of the firms, which desire to present their financial situation better than the actual conditions, recognize their revenues inappropriately. Following this, this study deals with the general criteria of revenue recognition and analyzes the application of these criteria in certain special conditions.

Keywords: Revenue Recognition, Realization, Bill and Hold Transactions, Consignment Arrangements.

---

* Araş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Makalenin kabul tarihi: Mayıs 2009

GİRİŞ

Muhasebe literatüründe hasılatın kayda alınması konusu her zaman bir tartışma alanı bulmuş, özellikle de hasılatın ne zaman kayıt altına alınacağı sorunu yeni iş ortamı ve bazı özellikli işlemler/sektörler açısından muhasebe disiplini her zamankinden daha fazla meşgul etmeye başlamıştır. Ayrıca bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeyle birlikte, ticaret şeklinde (sanal ortamda ticaret gibi) ve satışa konu mal veya hizmet biçiminde (bilgisayar programları ve teknik hizmetler gibi) meydana gelen gelişmenin etkisiyle, hasılatın doğru ve dürüst¹ bir şekilde kayıt altına alınması daha ciddi bir problem haline gelmiş durumdadır. Sermaye piyasaları gelişmiş ülkelerde, finansal performansın halka açık şirketlerin değerleri üzerinde ciddi etkilerinin olması nedeniyle özellikle de bu tipteki şirketlerin hasılatlarını, olması gerekenden daha erken kayıt altına alarak, ilgili dönem için finansal performanslarını iyileştirme yoluna gidebildikleri görülebilmektedir. Nitekim SEC Komisyonu üyesi Isaac Hunt, 2000 yılının Haziran ayında yaptığı açıklamada, SEC'in önüne gelen vak'aların % 20'sinin hileli finansal raporlamaya ilişkin olduğunu ve bunların da yaklaşık üçte birinin gelirin kayda alınmasına ilişkin usulsüzlüklerden oluştuğunu belirtmektedir (Phillips vd., 2001: 42). Benzer şekilde SEC'in 1999'da yaptığı 525 soruşturmada (227'si adli, 298'i ise idarî soruşturma) 94'ünün (yaklaşık yüzde 18'i) hileli finansal raporlamaya ilişkin olduğu ve bu olayların % 34'den fazlasının hasılatın uygun olmayan zamanlarda kayıt edilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Rezaee, 2002: 15).

Beasley vd. (2000, 447-450)'nin teknoloji, sağlık ve finansal hizmetler sektörlerinde faaliyet gösteren hileci firmalar üzerine yürüttüğü ampirik çalışmadan elde edilen bulgulara göre; söz konusu üç sektörde kullanılan en yaygın hile teknikleri; (1) hasılatı yüksek göstermek amacıyla hasılatın uygun olmayan şekilde kayıt altına alınması (fiktif hasılat kaydı, hasılatın zamanından önce kaydı ve diğer teknikler²) ve (2) varlıkları olduğundan fazla göstermek için uygun olmayan yöntemlerin kullanılmasıdır³. Beasley vd. (2000, 447)'nin yaptığı incelemeler, finansal hizmetler sektörüne kıyasla, hasılatın kaydına ilişkin sorunların teknoloji sektöründe daha yaygın olduğunu istatistiksel olarak anlamlı bir seviyede ($p < 0,05$) ortaya koymuştur. Nitekim teknoloji sektöründeki hileci firmaların % 76'sı gerçekleştirdikleri hilelerde hasılatla ilişkin teknikleri (fiktif hasılat kaydı, hasılatın zamanından önce kaydı ve diğer teknikler) kullanmışlardır. Aynı oran finansal hizmetler sektöründe sadece % 41'dir. Hasılatla ilişkin

¹ Doğru zamanda ve doğru tutar üzerinden kayıtlara alınması.

² Hasılatın hileli olarak kaydına ilişkin diğer teknikler; danişıklı satışlar, hatalı belgelendirme, malı göndermeden hasılatı kaydetme, şarta bağlı satışlar, satış koşullarının değiştirilmesi, satışlarda uygun olmayan indirimler, malın yetkilendirme olmadan gönderilmesi ve konsinye satışlardır.

³ Bahsi geçen üç sektörde faaliyet gösteren hileci şirketler üzerinde yürütülen araştırmalarda, bu şirketlerin hileli finansal raporlamayı çoğunlukla birden fazla teknik kullanarak işledikleri görülmüştür. Bu nedenle kullanılan hile tekniklerinin hileci şirketler arasındaki kullanım oranını gösteren rakamların toplamı % 100'ü aşmaktadır.

hile tekniklerinin alt başlıkları olan fiktif hasılat kaydı ile hasılatın zamanından önce kaydı tekniklerinin de, finansal hizmetler sektörüne kıyasla, teknoloji sektöründe istatistiksel olarak anlamlı bir seviyede ($p < 0,05$) daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Yukarıda yer alan bulgulardan da görüleceği üzere hasılatın kaydına ilişkin sorunların özellikle de teknoloji şirketleri bağlamında önem kazandığı görülmektedir. Bu nedendir ki, özellikle de ABD’de ve uluslararası alanda etkili olan düzenleyici kuruluşların konunun üzerinde hassasiyetle durdukları, spesifik sektör ve olaylarla ilgili olarak ayrıntılı özel düzenlemeler yapma yoluna gittikleri bilinmektedir (Bkz. AICPA SOP No.97-2). Ancak konunun ülkemizde henüz bu şekilde ele alındığı pek söylenemez. Bu nedenle, bu çalışmada, hasılatın kayıt altına alınma zamanıyla ilgili konular ele alınmış ve günümüzün ortaya çıkardığı yeni tartışma alanlarına ilişkin bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Gerçekleştirilen bu çalışmanın, özellikle de bazı özellikli işlemler bağlamında, hasılatın kaydı konusunu Türk literatüründe de özenle ele alınmasına katkı sağlama ümit edilmektedir.

I. HASILAT KAVRAMI VE MUHASEBE LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ

Finansal raporlamanın öncelikli amaçlarından biri; işletme kazançlarının ölçülmesi yoluyla, işletme performansı hakkında ilgili taraflara bilgi sunmaktır. Bu nedenle, gelirin raporlanması konusuna özel bir önem atfedilmektedir. Bu önemi, sadece gelir tablosunun niteliksel ve geleceği tahmine yardımcı olma özelliklerine bağlamamak gerekir. Zira gelir tablosunun; gelecekteki nakit akımlarının tahmin edilmesi, yönetim etkinliğini değerlendirme, yönetsel amaçlara ulaşma gibi alanlarda rehber olma işlevleri de vardır. Bu nedenle, gelirin raporlanmasına ilişkin konu ve kavramların muhasebe literatüründe özel bir önemi olduğu rahatlıkla söylenebilir (Schroeder ve Clark, 1997: 164).

Hasılat kavramı pek çok düzenleyici kuruluş tarafından tanımlanmıştır. Örneğin FASB’ın 1977’de yayınladığı taslakta hasılat; “bir işletmenin bir dönem boyunca (a) malların dağıtılması veya üretilmesi, (b) hizmetlerin ifası ve (c) diğer kazanç sağlayan faaliyetlerin icrası yoluyla; varlıklarında sağladığı brüt artışlar veya yükümlülüklerdeki brüt azalışlar (veya her ikisinin karışımı)” olarak tanımlanmıştır (Kieso ve Weygandt, 1980: 27). Daha sonra bu taslağa yapılan eleştiriler ve yapılan düzeltmelerle birlikte FASB’ın şu tanımı ortaya çıkmıştır. Hasılat; “malların dağıtılması, mamul üretimi ve hizmet ifası gibi bir ekonomik birimin asıl veya olağan faaliyet konusunu oluşturan alanlardan belirli bir dönemde elde ettiği (a) nakit akımları, (b) söz konusu ekonomik birime ait varlıklardaki değer artışları veya (3) yükümlülüklerin yerine getirilmesi yoluyla elde edilen kazanımlardır”(FASB SFAC No.6, 1985: 7). Hasılat kavramı Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)’nin de çalışmalarında yer almıştır. Nitekim 18 numaralı Türkiye Muhasebe Standardı (TMS-18) hasılatla ilişkin

düzenlemeler içermektedir. Buna göre hasılat; “ortakların sermayeye katkıları dışında, özkaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarıdır” (TMSK TMS-18, md.7).

Muhasebe literatüründe finansal performansı etkileyen olayların (işlemler), organizasyonun asıl faaliyet alanıyla ilişkisine göre ikili bir ayırımı tabi tutulduğu görülmektedir. Buna göre; organizasyonun finansal yapı ve performansına olumlu katkıda bulunan olaylar hasılat ve kazanç (gains) olarak ikiye ayrılmıştır. Burada organizasyonun asıl faaliyet alanıyla ilgili “ekonomik faydalar” hasılat kapsamında değerlendirilmiş olup, diğerleri kazanç kavramına dâhil edilmiştir. Aynı durum olumsuz finansal olaylar için de geçerli olup, asıl faaliyet alanıyla ilgili olanlar gider (expenses), diğerleri ise zarar (losses) olarak tanımlanmaktadır. Konunun Türk muhasebe uygulamalarında da aynı şekilde ele alındığı TMS ve Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT)’nden anlaşılmaktadır. MSUGT’nin kullanıma sunduğu Gelir Tablosu formatında da gelir unsurları; olağan faaliyet alanıyla ilişkisine göre ele alınmış, öncelikle olağan faaliyet alanlarıyla ilgili ekonomik fayda ve kayıpların karşılaştırılması yoluyla faaliyet kâr veya zararına ulaşılmıştır.

II. HASILATIN KAYIT ALTINA ALINMASI

Kayda almayı; bir işlem veya olayın kayıt altına alınması veya ekonomik birimin finansal tablolarına varlık, borç, hasılat ve gider gibi kalemler olarak dâhil edilmesine yönelik resmi bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Schroeder ve Clark, 1997: 120; FASB SFAC No.5, 1984: 4, 24). Bunlar içerisinde hasılat kaleminin ne zaman kayıt altına alınacağı, muhasebe literatüründe önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de muhasebe sürecini eleştirenler, gerçek geliri iktisadi bir kavram olarak ele almakta ve hasılatı akıp giden zaman içerisinde sürekli olarak elde edilen bir fayda⁴ olarak görmektedir. Hasılat elde etmek için ortaya konan her bir faaliyetin; elde edilecek hasılat katkısı olduğu görüşünü yansıtan bu yaklaşımın, sağlam bir mantığı olduğu kabul edilmektedir (Schroeder ve Clark, 1997: 120).

Muhasebeciler için hasılatın süreklilik temeline göre kayıt altına alınması işlevsellikten uzaktır (Schroeder ve Clark, 1997: 120). Bu nedenle muhasebecilerin, hasılatı, ekonomik sürecin belirli bir anında kayıt altına almaları bir zorunluluk teşkil etmektedir. Bu anın belirlenmesi genellikle düzenleyici kurumların yayınladıkları ölçütler dikkate alınarak belirlenmektedir (Akdoğan ve Aydın, 1987: 259; Needles vd. 1990: 51-52; Schroeder ve Clark, 1997: 120). Bu çalışmada gelişmiş bir sermaye piyasasını denetlemesi nedeniyle ABD’nin sermaye piyasası organı olan SEC’in ilgili düzenlemeleri esas alınmıştır. Diğer taraftan, uluslararası alanda etkili bazı kuruluşların (FASB, AICPA gibi), belirli olaylara

⁴ Elde edilen hasılatı, çeşmeden akan suya benzetmek mümkündür.

ilişkin olarak (internet üzerinden yapılan işlemler gibi) yayınlamış oldukları spesifik düzenlemeleri olduğunu da bilmek gerekir. Bu nedenle hasılatın hangi aşamada kaydedileceğine ilişkin olarak; “kurumun hangi düzenlemelere tabi olduğu” ve “yapılan işlemin niteliği” ilgili olaya uygulanacak düzenlemenin seçilmesinde dikkate alınacaktır. Bu tür spesifik düzenlemelerin yokluğu halinde, uygulayıcıların var olan standartları ve genel ölçütleri izlemesi gerekmektedir (SEC SAB No.104, 2003: 9).

III. ÖZELLİKLİ DURUMLAR BAĞLAMINDA HASILATIN KAYDINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Uluslararası etkinliğe sahip kuruluşların düzenlemelerinde, hasılatın kayıt altına alınmasının, gerçekleşme (veya gerçekleşmiş sayılma) ve kazanılma fiillerinin doğuşuna bağlandığı görülmektedir. Bu ölçütler hasılatın ne zaman kaydedileceğine ilişkin en geniş ölçütleri oluşturmaktadır. Hasılatın kazanılmış olması; satıcının, hasılatı hak etmek için ifa etmesi gereken yükümlülüklerin büyük bir bölümünü başarıyla yerine getirmesine bağlıdır. Ancak işletmenin faaliyetlerini hasılat üreten bir süreç olarak düşünecek olursak, hasılatın bu sürecin hangi aşamasında kazanılmış sayılacağı çeşitli faktörlerin etkisi altında farklılaşmaktadır. Bu nedenle hasılatın kazanılmış sayılması durumunu daha spesifik kriterler uygulayarak somut örnekler bazında değerlendirmek gerekmektedir.

Gerçekleşme kavramının kapsamı ve mahiyeti ise daha tartışmalıdır. Bu zorluğun farkında olarak, gerçekleşme kavramını; nakit dışı varlıkların⁵ likiditesini artırmaya yönelik bir dönüştürme süreci olarak tanımlamak mümkündür⁶. Daha sade bir ifadeyle, gerçekleşme; nakit dışı varlıkları nakde dönüştürme sürecidir (FASB SFAC No.5, 1984: 7; SEC SAB No.104, 2003: 9-10; Sridharan vd., 2003: 258; Briner 2001: 52). Tanımda geçen gerçekleştirme kavramını gerçekleşmiş sayılma olarak da algılamak gerekir. Zira nakde dönüşme süreci-

⁵ Hak ve/veya alacakların nakde dönüştürülmesini de gerçekleşme kapsamı içinde düşünmek mümkündür (Schroeder ve Clark, 1997: 120).

⁶ Gerçekleşme kavramına dar ve geniş olmak üzere iki açıdan yaklaşılabilir. Konuya dar anlamda yaklaşanlar; gerçekleşmenin ancak nakit tahsilât halinde doğmuş olacağını ileri sürerler. Konuya geniş anlamda yaklaşanlar ise; tahakkuk esasını benimsemişlerdir. Muhasebe uygulamalarında ise, bazı istisnalar dışında, tahakkuk esasını genel kabul görmüş bir muhasebe ilkesi olarak kabul edilmiştir (Şensoy, 2002: 11; Kieso ve Weygandt, 1980: 35). Tahakkuk esasının uygulanması sonucu ortaya çıkacak bilginin, işletmenin finansal durum ve performansını daha iyi gösterdiği ifade edilmektedir. Bu durum, elbette ki, tahakkuk esasının doğurduğu sakıncaları ortadan kaldırmaz. Zira tahakkuk esasını çoğu zaman muhasebecilerin keyfi muhasebe işlemleri yapmasına da neden olabilmektedir. Bu sakıncaların ortadan kaldırılması, ilgili kurumların yayınlayacakları düzenlemelere ve bunların iyi bir şekilde uygulanmasına bağlıdır. Muhasebe uygulamalarında gerçekleşmeye ilişkin nakit esasını, küçük hacimli şirketler ile şahsi becerinin ön planda olduğu muhasebecilik ve avukatlık gibi ihtisas alanlarına özgü olarak kullanılmaktadır. Nakit esasının sıkı ve gevşek olmak üzere iki farklı şekilde uygulanması mümkündür. Sıkı şekilde uygulanan nakit esasında, tüm harcamaların ancak peşin olarak ödenmesi halinde giderleşmesi mümkündür. Bu durumda fabrikada kullanılacak bir makinenin bedelinin peşin olarak ödenmesi, maliyetin tümünün giderleşmesi sonucunu doğuracaktır. Makinenin bilançoda bir varlık kalemi olarak yer alabilmesi, nakit esasının ancak gevşek şekilde yorumlanabilmesiyle mümkündür (Kieso ve Weygandt, 1980, 35).

nin çeşitli aşamaları vardır ve bu aşamaların hangisinde hasılatın gerçekleşmiş sayılacağı önem kazanmaktadır. Ancak burada gerçekleşme olayının meydana gelebilmesi için gerçekleşmiş sayılan hasılat tutarının makul bir kesinlikte ölçülebilir olması gereğini vurgulamak gerekir⁷.

Gerçekleşme (veya gerçekleşmiş sayılma) ve kazanılma şartlarının genellikle mamulün müşteriye teslimi veya hizmetin ifası anında sağlandığı kabul edilmektedir. Bu nedenle üretim ve satış faaliyetleri sonucu oluşan (birikmiş olan) hasılatın veya diğer varlıkların satışından kaynaklanan kayıp ve kazançların satış anında (genellikle teslim anlamındadır) kayıt altına alınması söz konusudur. Bu bağlamda bir hizmetin ifası veya bir varlığın kullanım hakkının belirli bir süre için devri söz konusu ise, hasılatın kazanılması zamanın geçmesine bağlı olarak tedricen yapılacaktır.

Uygulamada hasılatın kayıt altına alınması, diğer bir deyişle gerçekleşme (veya gerçekleşmiş sayılma) ile kazanılmış olma ölçütlerinin yerine gelmiş sayılabilmesi bazı şartların sağlanıp sağlanmadığına bağlanmaktadır. Çeşitli uygulamalarda bazı küçük farklılıklar olsa da özü itibarıyla bu şartların benzer olduğu söylenebilir. Uluslararası muhasebe standartlarına uyumlu olarak hazırlanan TMS-18 ile SEC'in belirtilen konuyla ilgili açıklamalarından yola çıkarak oluşturulan şartlar aşağıda belirtilmiştir (SEC SAB No.104, 2003: 10–11; TMSK TMS–18, md.14):

- i. İnanırcı kanıtlar sunan bir sözleşmenin varlığı
- ii. Teslimatın yapılmış veya hizmetin sunulmuş olması
  - Malların sahipliğiyle ilgili önemli risk ve getiriler alıcıya geçmiş olmalıdır
  - Satılan mallar üzerinde sahiplikten kaynaklanan etkin kontrol hakkı önemli ölçüde yitirilmiş olmalıdır.
- iii. Satıcının teklif ettiği fiyatın sabit ve belirlenebilir olması. Diğer bir deyişle hasılat güvenilir bir şekilde ölçülebilmelidir
- iv. Hak edilen hasılatın tahsil edilebilirliğinin makul seviyede olması
- v. İşleme ilişkin maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilir olması.

Çalışmamızda yukarıda belirtilen şartların hepsinin üzerinde ayrı ayrı durulmayacak sadece özellikli olan durumlar sorunlu olduğu gerçekleşme şartı bağlamında incelenecektir.

⁷ Bazı yazarlar hasılat tutarının ölçülebilir olması ile gerçekleşebilir olması kavramlarının eş anlamlı olduğunu ileri sürmektedir.

A. SAĞLAM BİR SÖZLEŞMENİN VARLIĞI

SEC açısından sözleşme, anlaşmaya bağlı işlemlerin koşulları ve mahiyeti hakkında tarafların nihai iradesini gösteren bir düzenlemedir. Bir sözleşmenin varlığı, hasılatın kaydı için gerekli olan inandırıcı kanıt niteliğindedir. Satıcı işletmenin iş, prosedür ve süreçlerine bağlı olarak, yazılı bir satış sözleşmesi sağlam bir anlaşma niteliğindedir. Satış işlemlerine ilişkin yazılı belgeler; sektörler, işletmeler ve teamüllere bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Hatta bu durum; müşterinin, mamul veya hizmetin ve diğer ayırt edici faktörlerin türüne göre aynı işletme içerisinde bile farklı olabilir. Eğer bir işletme içerisinde satış işlemlerinin bir sözleşmeye bağlanmasına yönelik alışıldık bir uygulama yok ise, bu durumda işlemin yazılı veya elektronik formda başka bir kanıtla dayandırılması beklenir. Yazılı sözleşme kullanmayan işletmelerin; sanal ortamda yapılan, satış koşullarını içeren ve alıcıyı bağlayan bir işlemi de inandırıcı kanıt sunan bir anlaşma olarak kabul edilebilir. Muteber bir alım emrinin de aynı kapsamda düşünülmesi mümkündür.

Satıcının normal iş prosedürü, satış işleminin yazılı satış sözleşmesine bağlanmasını gerektiriyorsa, ikna edici kanıt niteliğinin ancak her iki tarafın yetkilileri tarafından imzalanmış bir satış sözleşmesine bağlanması gerekir. Bu nedenle hasılatın, tarafların ilgili yetkililerinin satış sözleşmesine yazılı onay vermesiyle kayıt altına alınması uygun olacaktır. Bazı durumlarda ana satış sözleşmesini tadil eden tali sözleşmeler de imzalanabilmektedir. Satış sözleşmesinden sonra imzalanan tali sözleşme, ana sözleşmenin nihai olma niteliğini ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle böyle bir durumda hasılatın kayıt altına alınması uygun olmayacaktır (SEC SAB No.104, 2003: 13–14; Moody, 2000: 68).

Konsinye veya finanslama türünden olan satış sözleşmelerinde, satışın gerçekten ortaya çıktığı ana kadar hasılat olarak kayda alınması mümkün değildir. SEC, sahiplik alıcıya geçmiş olsa da, bir satış işleminin aşağıda belirtilen şartlardan bir veya birkaçını birden taşıması halinde, hasılatın kayıt altına alınmasını uygun bulmamaktadır. Diğer bir deyişle aşağıdaki şartlardan bir veya birkaçını taşıyan bir işlemin hasılat olarak kayıt altına alınması mümkün değildir (Moody, 2000: 68; SEC SAB No.104, 2003: 15–18):

- i. Alıcının satıcıya mamulü geri verme hakkı vardır ve bu hakkın kullanımına ilişkin usuller aşağıda beş madde halinde belirtilen durumların bir veya birkaçını içerecek şekilde kullanılmaktadır: (1) Alıcı satış anında satıcıya ödeme yapmadığı gibi belirli gün veya günlerde de satıcıya ödeme yapma mecburiyeti yoktur. (2) Alıcı, satıcıya mamulün satışı anında ödeme yapmaz. Ancak belirli gün veya günlerde ödeme yapmak zorundadır ve alıcının ödeme yapma zorunluluğu sözleşmeye (veya anlaşmaya) bağlı olarak mamulü satmasına veya tamamen tüketmesine veya kullanmasına kadar ertelenmiştir. (3) Alıcının satıcıya karşı yükümlülükleri ürünlerin zarar görmesi veya çalınması halinde

değişebilecektir. (4) Mamulü başkasına satmak üzere satın alan alıcının, satıcı tarafından kendisine verilenler dışında iktisadi bir malzeme-ye sahipliği yoktur. (5) Satıcının alıcıya karşı bazı yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülükler sayesinde satıcının mamulünün alıcı tarafından bir başkasına satılması teşvik edilmekte ve bu işlemin gerçekleşmesi sağlanmaktadır.

- ii. Satıcı talep halinde mamulü *belirli bir fiyattan* geri almak zorundadır: Elde tutma ve finansman maliyetleriyle ilgili olanlar dışında, söz konusu fiyat, değişikliklere maruz kalmamaktadır. Satıcıya yapılan ödemeler, satın alma veya mamulleri elde tutmak için katlanılan maliyetlerde meydana gelen dalgalanmaları karşılayacak şekilde ayarlanmaktadır. Bu ayarlamalara faiz unsuru da dâhildir.
- iii. Yapılan sözleşmeye göre, alıcının elinde satıcının mamullerinden belirlenmiş bir tutar kadar mamul bulması garanti altına alınmıştır. Buna göre; bir imalatçı, satmak amacıyla kendisinden mal alan aracının (veya distribütör) stoklarında kendi mamullerinden belirli bir tutara veya miktara ulaşan hacimde mal bulunmasını sözleşmeyle garanti altına almaktadır.
- iv. Mamul sergilenme amacıyla teslim edilmektedir.

Yukarıda ifade edilen şart ve ölçütler konsinye işleminin varlığını gösteren bir kontrol listesi olarak kabul edilmemelidir. Hasılatın ne zaman kayda alınacağına, işlemin özüne ilişkin değerlendirmeler yapıldıktan sonra karar verilmesi gerekmektedir. Mülkiyet alıcıya geçmiş olsa da, konsinye malların satıcının (malı gönderen) finansal tablolarında diğer stoklardan ayrı olarak gösterilmesi veya bir dipnot yardımıyla konsinye mal olduğunun ifade edilmesi gerekir (SEC SAB No.104, 2003: 18; Moody, 2000: 68).

B. TESLİMATIN YAPILMIŞ SAYILMASI

Hasılatın kayda alınması için gerekli olan ikinci bir ölçüt de mal tesliminin yapılmış veya hizmetin görülmüş olmasıdır. Mal tesliminin yapılmış olmasıyla ve sahipliğin müşteriye devredilmesiyle, genelde, sahiplikten kaynaklanan getiri ve risklerin müşteriye geçtiği kabul edilir. Fakat malın müşteriye teslim edilmesi her zaman hasılatın kayıt altına alınmasını gerektirmez. Çünkü bazı durumlarda teslim yapılmamış olmasına karşın, teslimin yapılmış sayılması da mümkündür. Örneğin “Teslimsiz Faturalama (Bill and Hold Transactions)” olarak nitelenen işlemler bu türdendir. Teslimsiz faturalama, en basit şekliyle, müşteriden satın alma emrinin gelmesiyle birlikte faturanın düzenlenmesi, ancak teslimatın müşterinin isteği üzerine yapılmasının geciktirilmesi türünden olaylardır. Bu tür işlemlerde müşteri mamulü satın alacağını taahhüt eder, ancak satıcı mamulün sahipliğini (zilliyetlik) müşterinin gönderme talebini alıncaya kadar taşımaya devam eder (Stephens, 2000: 320; Briner, 2001: 52; Carmichael, 1999: 59; Moody, 2000: 68; SEC SAB No.104, 2003: 20).

Teslim ölçütü, genellikle mamulün gönderilmesi veya müşteriye teslim anına kadar yerine getirilmiş sayılmaz. Fakat mamulün gönderilmesinin belirli bir süre geciktirilmesi istenebilir. Bu durumda, mamulün satıcının deposunda, diğer mamullerden ayrı bir şekilde muhafazası halinde, mamulün teslimi yapılmadan teslimin yapılmış sayılması mümkündür. ABD ve uluslararası etkinliği olan kuruluşların düzenlemeleri açısından, bu durumun genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine aykırı olduğu söylenemez. Ancak böyle bir uygulamanın mazur görülebilmesi için makul bir gerekçenin ileri sürülmesi gerekir (Stephens, 2000: 320; Briner, 2001: 52). Bağımsız denetim uygulamaları açısından değerlendirildiğinde, teslimsiz faturalama türünden uygulamaların bazı sakıncalı durumların doğmasına neden olduğu da bir gerçektir. Uygulamada yaşanan bazı olaylar, teslim şartının ortadan kaldırılması nedeniyle, bu tarz işlemlerde suiistimal riskinin arttığını göstermektedir. Bu nedenle denetçilerin bu tür işlemlere şüpheyle yaklaşması ve denetlenen işletmenin teslimsiz faturalama yöntemini ne tür durumlarda kullandığını araştırması gerekir (Stephens, 2000: 320).

SEC, teslimatın yapılmadığı durumlarda hasılatın kayıt altına alınabilmesi için aşağıdaki koşulların sağlanmasını istemektedir (SEC SAB No.104, 2003: 21–22; Stephens, 2000: 321):

- i. Sahiplikten kaynaklanan riskin alıcıya geçmiş olması gerekir.
- ii. Satın almaya ilişkin sağlam bir taahhüdün var olması gerekir. Taahhüdün yazılı olması tercih edilir.
- iii. Teslimsiz faturalama işlemi için talebin alıcı tarafından yapılmış olması ve alıcının ticari amacına hizmet etmesi gerekmektedir.
- iv. Mamulün teslim zamanı sabit bir programa bağlanmış olmalıdır. Ayrıca teslim zamanı makul olmalı ve yukarıda ifade edilen ticari amaca uygunluk göstermelidir.
- v. Satıcının, icra etmesi gereken bütün faaliyetleri yerine getirmiş olması gerekir. Zira bu durum kazanç sürecinin tamamlanmış olduğunu göstermektedir.
- vi. Sipariş verilen mamuller satıcının stoklarından ayrı bir yerde bulunmalı ve diğer mamul satışları bu stoklardan karşılanmamalıdır.
- vii. Mamuller her şeyiyle teslimata hazır durumda olmalıdır.

Yukarıda sayılan koşullar önemli olmakla birlikte bu koşulların bir kontrol listesi olarak görülmemesi gerekir. Zira yukarıda sayılan koşulların tamamen karşılanmış olması, bazı durumlarda hasılatın kayıt altına alınması için yeterli görülmemektedir. Bu nedenle SEC, ilgililerin hasılatın kaydı konusunda aşağıda sayılacak olan faktörleri de değerlendirme altına almasını şart koşmaktadır (SEC SAB No.104, 2003: 22–23; Stephens, 2000: 321):

- i. Satıcının ödeme zamanıyla ilgili uygulamaları ve söz konusu alıcı için uygulanan normal faturalama ve kredi şartlarının değiştirilip değiştirilmediği.
- ii. Satıcının teslimsiz faturalamaya ilişkin geçmişteki uygulamaları ve bu uygulamaların zaman içindeki dağılımı.
- iii. Mamulün piyasa değerinde bir düşüş olması halinde, alıcının zarar etme riskini üstlenip üstlenmediği.
- iv. Satıcının mamulü elde tutmasından kaynaklanan riskin sigortalı veya sigortalı olmadığı.
- v. Alıcının satın alma taahhüdünü yerine getirmesini sağlayacak prosedürler var mıdır? Örneğin teslimsiz faturalama işlemi mazur kılan ticari nedenin, alıcının satın alma taahhüdünü tehlikeye sokabilecek nitelikte olmaması gerekir.

Teslimsiz faturalama işlemlerinin, işin doğası gereği, daha çok fiziki mallara ilişkin olarak oluşabileceği söylenebilir. Bu nedenle CD formatında veya internet yoluyla edinme imkânı olan yazılımların, teslimsiz faturalamaya ilişkin işlemlere konu olması oldukça nadir bir durumdur. Zira yazılımların muhafazasına ilişkin bir sıkıntıya genellikle rastlanmaz. Bu nedenle, alıcının yazılımın bir süre satıcıda kalmasını gerektirecek bir ticari neden ileri sürmesi küçük bir ihtimaldir. Ayrıca teslimsiz faturalama işlemi yapabilmek için, satıcının performans gösterme yükümlülüğünün olmaması gerekmektedir. Hâlbuki bilgisayar yazılımlarına ilişkin satış sözleşmeleri genellikle birden fazla unsurdan oluşmaktadır. Bu nedenle satıcının belirli bir süre zarfında sürekli bir performans gösterme yükümlülüğü bulunmaktadır. Buna rağmen bazı durumlarda bilgisayar yazılımlarının bazı büyük hacimli donanımlarla birlikte satılması da söz konusu olabilir. Bu durumda şartların sağlanması halinde bilgisayar yazılımının teslimsiz faturalamaya konu olması mümkün olabilir (KPMG, 2005: 46).

Teslimatla ilgili olarak karşılaşılabilecek muhtemel bazı özel durumlar olabilir. Bunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Moody, 2000: 70; SEC SAB No.104, 2003: 23–24):

Teslimatın, müşterinin işyeri dışında aracı konumundaki ayrı bir yere yapılması istenebilir. Şayet sözleşmede satış bedelinin önemli bir kısmının tahsilatı, mamulün nihai varış yerine ulaşmasına bağlanmışsa, hasılat ancak mamulün nihai varış yerine ulaşmasıyla kayıt altına alınmalıdır.

Mamulün kabulüyle ilgili bir belirsizlik varsa, mamulün kabulüne kadar hasılat kayıt altına alınmamalıdır.

Satıcı, teslimatla ilgili olarak sözleşmede yer alan yükümlülüklerin (nitelik itibarıyla) büyük bir bölümünü yerine getirmiş olmalıdır. Bu durumda geriye kalan diğer yükümlülükler önemsiz olacaktır.

Mal satışı işlemine yüklenilecek olan maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilir olması gerekmektedir.

Bazı durumlarda bir satış sözleşmesi, birden fazla unsurun teslimini gerekli kılabilir. Örneğin belirli bir işi yapan makine parkurunun kurulması böyle bir satışa konu olmuş olabilir. Böyle bir işlemde, teslimi yapılmış tek bir makineyle ilgili olarak hasılatın kayıt altına alınıp alınmayacağı, satışa konu olan tüm parkurun işlevinin değerlendirilmesi sonucu belirlenecektir. Eğer, teslimi yapılmış unsur ve/veya unsurlar (makine ve makineler), söz konusu işlevi bir şekilde az veya çok yerine getirebiliyorsa, bu durumda bunlarla ilgili hasılat kayıt altına alınabilir. Teslimi yapılmış makinelerin, teslimi yapılmamış makinelerle birlikte işlevsel olabileceği durumlarda; hasılatın kayıt altına alınabilmesi, teslimi yapılmamış makine veya makinelerin teslimine bağlıdır.

Lisanslı kalemler fiziksel olarak teslim edilmiş olsalar bile, lisans koşulları geçerli olmadığı müddetçe teslimat yapılmamış sayılır.

Ön ödemeli (kaparolu) satışlarda da hasılatın kaydı için mamulün müşteriye teslimi gereklidir.

Ebette ki hasılatın kaydıyla ilgili özel durumlar yukarıda sayılanlarla sınırlı değildir. Literatürde konuyla ilgili birçok düzenleme bulunmaktadır. Bu nedenle ilgili konuların incelenmesi ve Türk literatürüne kazandırılması gerekmektedir.

C. FİYATIN SABİT VE BELİRLENEBİLİR OLMASI

Hasılatın kayda alınmasında yerine getirilmesi gereken üçüncü ölçüt; fiyatın “sabit ve belirlenebilir” olmasıdır. SEC’in ilgili düzenlemesinde bu şartın sağlanabilmesi; iptal hükmü (cancellation clauses), şarta bağlı kâr (contingent income) ve iade tutarlarının tahmini (estimation of future returns) konularının incelenmesini gerektirmektedir. Müşterinin alımı iptal etme veya işlemi durdurma hakkını içeren bir sözleşmenin varlığı, taraflar arasındaki işlemin nihai olmadığını gösterebilir. Bu nedenle, müşteri tarafından iptal edilebilen bir sözleşmedeki satış fiyatları, iptal etme hakkının sona ermesine kadar “sabit veya belirlenebilir” sayılamaz. İptal hakkının sözleşmeye bağlı olarak belirli dönemler itibarıyla geçerliliğini aşama aşama kaybetmesi, söz konusu dönemler için satış fiyatının belirlenebilir olması sonucunu doğurabilir. Tüketicinin korunması uygulamaları çerçevesinde, kısa dönemler için (otuz gün gibi) mamulün iadesi imkânı tanıyan satış uygulamalarının, burada ifade edilen “iptal hakkı” çerçevesinde ele alınması uygun bulunmamaktadır (Moody, 2000: 70–71; SEC SAB No.104, 2003: 53).

Konuyu, sözleşmenin başlangıcında üyelik aidatının tamamen ödendiği bir anlaşma bağlamında ele almak mümkündür. Bu anlaşmaya göre, müşteri on iki aylık anlaşmanın herhangi bir anında sözleşmeyi iptal etme hakkına (tek taraflı olarak) sahiptir ve bu durumda ödediği başlangıç ücretinin tamamını geri alabilmektedir. SEC’in bu durumdaki görüşü; bu olaydaki ücretin “sabit ve belirlenebilir” olmasıdır.

nebilir” sayılamayacağıdır. Bu nedenle, geri alma hakkının ortadan kalktığı ana kadar, üyelik ücretinin hasılat olarak kayda alınması uygun bulunmamıştır. Söz konusu ana kadar, elde tutulan değer, müşterilerden alınan bir avans (ön ödeme) diğer bir deyişle parasal bir yükümlülük olarak kayıt altına alınması uygun olacaktır. Konuyla ilgili olarak, geri ödenebilir ücretlerin sözleşme dönemi boyunca belirli oranlar üzerinden kayıt altına alınabileceğini ileri süren görüşler de bulunmaktadır. SEC açısından bu durum mazur görülmekte ancak yine de “ücretin sabit olması” ve “tahmini iade tutarlarıyla” ilgili ölçütlerin her halükarda sağlanması gerekmektedir (Moody, 2000: 71).

SEC’in görüşüne göre; şarta bağlı kira ödemelerinde tahakkuk, şartın bağlı bulunduğu faktörde meydana gelecek değişikliğin olduğu andır. Söz konusu faktördeki değişikliğin fiili olarak meydana gelmesi gerekmektedir. Aksi halde ihtimallerden yola çıkılarak hasılatın kayıt altına alınması uygun görülmemektedir. Diğer taraftan, müşteriye iade hakkının tanındığı sözleşmeler yoluyla elde edilen tutarların kayıt altına alınması, iade tutarlarının tahmin edilmesini güçleştiren durumların ortadan kaldırılmasına bağlanmıştır. Söz konusu durumların makul bir seviyede ortadan kaldırılıp kaldırılmadığına ilişkin değerlendirmeler, ilgili düzenlemeler bağlamında ele alınacaktır. Makul bir seviyenin tutturulmaması halinde, hasılatın kayıt altına alınma zamanı, iade etme hakkının tamamen ortadan kalkmasına veya tahminin güvenilir bir şekilde yapılabildiği ana kadar ertelenecektir. SEC’e göre, aşağıdaki faktörlerin varlığı halinde, mamul iadeleleriyle ilgili makul ve güvenilir bir tahminin yapılmasının oldukça zorlaştığı kabul edilmektedir (Moody, 2000: 71-72; SEC SAB No.104, 2003: 66-67):

- i. Mamulün piyasaya yeni sürülmüş olması
- ii. Şirketin faaliyetleri açısından bazı dağıtıcı veya dağıtıcıların oldukça önemli olması
- iii. Aldığı malı satan müşterinin (dağıtıcı veya distribütör) dağıtım sistemindeki stok seviyesinde önemli artışlar veya aşırı stok
- iv. Müşterinin dağıtım sistemindeki stokları belirlemedeki güçlükler ve nihai tüketiciye ilişkin satış hacminin belirlenememesi
- v. Teknolojik olarak eski mamullerin faydasını azaltacak olan yeni mamullerin piyasaya sürülmesi. Bu durumda ortalama mamul iade miktarlarında artışlar olabilecektir
- vi. İleri teknoloji niteliğine ek olarak, rekabet avantajı sağlayan diğer birçok özelliğiyle güçlü bir rakip olarak öne çıkan yeni bir mamulün piyasaya girmesi. (Söz konusu mamulün pazarda yüksek talep görmesi beklenmekte olup, pazardaki talebi etkileyecek diğer gelişmelerin de bu bağlamda düşünülmesi mümkündür).
- vii. Şirketin de mamullerini ilgilendirmek şartıyla, pazarın talep yapısını etkileyecek ve satış eğilimlerini değiştirebilecek diğer faktörler.

İşletmenin güvenilir ve makul tahmin yapabilme kabiliyetini etkileyen tüm veri ve eğilimlerle (geçmişe ilişkin veriler) birlikte ilgili faktörlerin hem ilgili şirket hem de denetçiler tarafından dikkatli bir şekilde analiz edilerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşen iş dünyasındaki işletmelerin bir taraftan faaliyet süreçlerinin de gittikçe karmaşıklaştığı görülmekte, diğer taraftan iş aleminin hizmet görme yapılarında ciddi bir çeşitlilik ve değişiklik yaşanmaktadır. Ayrıca bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeyle birlikte, ticaret şeklinde (sanal ortamda ticaret gibi) ve ticari mamul biçimlerinde (bilgisayar programları ve teknik hizmetler gibi) meydana gelen gelişmenin etkisiyle, hasılatın doğru ve dürüst bir şekilde kayıt altına alınması daha ciddi bir problem haline gelmiş durumdadır.

Hasılatın kayıt altına alınması konusunun sermaye piyasasının gelişmişliği ve bazı özellikle sektörler bağlamında daha da önemli hale geldiği söylenebilir. Nitekim sermaye piyasaları gelişmiş ülkelerde, finansal performansın halka açık şirketlerin değerleri üzerinde ciddi etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu tipteki şirketlerin hasılatlarını, olması gerekenden daha erken kayıt altına alarak, ilgili dönem için finansal performanslarını iyileştirme yoluna gidebildikleri görülmektedir. Bu bağlamda teknoloji sektörü gibi özellikli sektörlerde bulunan işletmelerin özellikli işlemlerinde hasılatın kaydına ilişkin konuların çok daha önem kazandığı anlaşılmaktadır.

SEC Komisyonu üyesi Isaac Hunt, 2000 Haziran'ında yaptığı açıklamada; SEC'in önüne gelen vakaların beşte birinin hileli finansal raporlamaya ilişkin olduğunu, bunların da yaklaşık üçte birinin hasılatın kayda alınmasına ilişkin usulsüzlüklerden oluştuğunu belirtmektedir. Tüm bu gelişmeler ve yaşanan örnekler, özellikle de bahsedilen özel durumlar bağlamında, hasılatın doğru ve dürüst bir şekilde kayıt altına alınması konusuna özel bir önem atfedilmesi gerektiğini vurgular niteliktedir. Aksi takdirde, etkin bir sermaye piyasasının özelliklerinden biri olarak sayılan kamuyu doğru ve dürüst bir şekilde aydınlatma ilkesine ters bir durumun oluşması kaçınılmaz olacaktır. Bu durumun, ekonomik kaynakların etkin kullanılması ve sermayenin tabana yayılması hedeflerine ciddi şekilde zarar vereceği açıktır.

Bu çalışmada, muhasebe işlemlerinde hasılatın kayıt altına alınması konusu, gelişmiş bir sermaye piyasası olan ABD'nin düzenleyici kuruluş olan SEC'in, hasılatın kaydına ilişkin olarak yayınladığı ölçütler temel alınarak incelenmiştir. Ayrıca, özellikli durumlarda bu ölçütlerin nasıl uygulanması gerektiğine ilişkin bazı değerlendirmelere de yer verilmiştir. Ancak konunun pek çok mal, hizmet, iş türü ve ticaret şekli için özellikli durumları olabilmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın bu kadar geniş bir alanı aydınlatması beklenemez. Fakat bu çalışmanın, Türk literatüründe de hasılatın kayda alınması konusuna ilişkin özellikli durumların daha detaylı incelemelere konu edilmesini teşvik edeceği ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- AICPA; Statement of Position (SOP) No. 97-2, Software Revenue Recognition.
- AKDOĞAN, Nalan ve Hamdi AYDIN; (1987), **Muhasebe Teorileri**, İ.İ.B.F. Yayın No: 44, Ankara: Gazi Yayınları.
- BEASLEY, Mark S.; Joseph V. CARCELLO; Dana R. HERMANSON ve Paul D. LAPIDES; (2000), "Fraudulent Financial Reporting: Consideration of Industry Traits and Corporate Governance Mechanisms," **Accounting Horizons**, 14(4) December, ss. 441-454.
- BRINER, Russell F.; (2001), "Subtle Issues in Revenue Recognition," **The CPA Journal**, March, ss.52-53.
- CARMICHAEL, Douglas R.; (1999), "Hocus-Pocus Accounting," **Journal of Accountancy**, 188(4), October, ss.59-65.
- FASB; Statement of Financial Accounting Concepts (SFAC) No.5.; (1984), Recognition and Measurement in Financial Statements of Business Enterprises, Erişim Adresi: <http://www.fasb.org/pdf/con5.pdf>, Erişim Tarihi: 09.03.2006.
- FASB; Statement of Financial Accounting Concepts (SFAC) No.6.; (1985), Elements of Financial Statements, İnternet Adresi: <http://www.fasb.org/pdf/con6.pdf>, Erişim Tarihi: 23.02.2006.
- KIESO, Donald E. ve Jerry J. WEYGANDT; (1980), **Intermediate Accounting**, Third Edition, John Wiley & Sons, New York.
- KPMG; (2005), Software Revenue Recognition- An Analysis of SOP 97-2 and Related Guidance; Second Edition, Department of Professional Practice Audit and Risk Advisory, İnternet Adresi: http://www.kpmg.com.mx/publicaciones/libreria/publica_2006/Febrero/Software%20Revenue%20Recognition.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2006.
- MOODY, Lailani; (2000), "SAB 101's Requirements For Revenue Recognition," **The CPA Journal**, 70(5), ss.68-72.
- NEEDLES, Belverd E.; Henry R. ANDERSON ve James C. CALDWELL; (1990), **Principles of Accounting**, Fourth Edition, Houghton Mifflin Company, Dallas.
- PHILLIPS, Thomas J.; Michael S. LUEHLFING ve Cynthia M. DAILY; (2001), "The Right Way to Recognize Revenue", **Journal of Accountancy**, June, ss.39-46.
- REZAEI, Zabihollah; (2002), **Financial Statement Fraud – Prevention and Detection**, John Wiley & Sons, Inc. New York.
- SCHROEDER, Richard G. ve Myrtle W. CLARK; (1997), **Accounting Theory - Text and Readings**, Fifth Edition, John Wiley & Sons, New York.

- SEC, Staff Accounting Bulletin (SAB) No.104; (2003), Revenue Recognition in Financial Statements, İnternet Adresi: <http://www.sec.gov/interp/account/sab104rev.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2007.
- SRIDHARAN, Uma V.; Suzanne SUMMERS ve Harry McALUM; (2003) “The Case of MicroStrategy, Inc.: SAB 101, Revenue recognition, and Stock Valuation,” **Journal of Education for Business**, May/June, ss.258-262.
- STEPHENS, Michael E.; (2000), “SEC Enforcement Actions in the Area of Bill and Hold Transactions,” **Proceedings of the American Society of Business and Behavioral Sciences**, 7(1), Las Vegas, ss.320-324.
- ŞENSOY, Necdet.; (2002), “Muhasebede Gerçekleşme Kavramı ve Yansımaları-Kapsamlı Kâr”, **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (MÖDAV)**, 4(2), Haziran, Ankara, s.9-24.
- TMSK, Türkiye Muhasebe Standardı (**TMS-18**); Hasılatla İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı Hakkında Tebliğ, Sıra No:10, Tarih:09.12.2005, Sayı:26018.

KISALTMALAR

AICPA	American Institute of Certified Public Accountants (A.B.D. Muhasebeciler Birliği)
COSO	Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (A.B.D. Treadway Komisyonu)
EITF	Emerging Issues Task Force (AICPA'nın güncel sorunlara çözüm getirmesi için oluşturduğu özel komisyon).
FASB	Financial Accounting Standards Board (ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu).
MSUGT	Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
SAB	Staff Accounting Bulletin (SEC Muhasebe Departmanı Bülteni)
SAS	Statement of Auditing Standards (AICPA'nın Yayımladığı Denetim Standartları)
SEC	Securities and Exchange Commission (ABD Sermaye Piyasası Kurulu)
SPK	Türkiye Sermaye Piyasası Kurulu
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu